

TJOCKA SLÄKTEN

Medlemsblad för Lappmarkens släkt- och bygdeforskare
Nummer 1 - År 2011

Redaktörens rader

Så har ett nytt år börjat, lika kylslaget som det gångna. Det är sådana här vintrar som man känner tacksamhet över att man är ägare av en rejäl vedspis, modell Husqvarna 723. I jämförelse med den står sig den nyinsatta luftvärmepumpen ganska slätt när kvicksilvret letat sig under -15° strecket. Hur som helst, kylan verkar inte avskräcka släktforskare. I forskarstugan i det gamla tingshuset i Vilhelmina träffar man på dem lite nu och då, djupt försjunkna i mikrofilmer och databaser. För er som fastnat i jakten på era rötter, eller inte riktigt vet hur ni ska gå tillväga, erbjuds släktforskarhjälp på tisdagar jämna veckor under januari-mars kl. 17.00-20.00. Då finns erfarna föreningsmedlemmar till hands i tingshusets forskarstuga. Passa på att ta hjälp av dem!

För er som funderar på att skicka in bidrag till tidningen vill jag gärna uppmana att skicka in text och bild i separata filer, vilket gör det litet lättare att redigera artiklarna. Bidragen kan ni maila till: laila.eliasson@vilhelmina.se

Välkomna till ett nytt år med föreningen!

Föreningsnytt

Kallelse till årsmöte lördag den 19 mars kl 14.30 i Tingshuset, Vilhelmina

Lördagen den 19 mars är det Släktforskningens dag i hela landet. I Vilhelmina firar vi dagen genom arrangemang 11.00 – 14.00 och därefter har vi årsmöte i föreningen kl 14.30.

Vid årsmötet är det bl.a. val av styrelse för 2011, årsmötets behandling av verksamhetsplan, verksamhetsberättelse och bokslut samt frågan om ansvarsfrihet för 2010. Styrelsens förslag till verksamhetsplan finns redan nu på hemsidan www.lsb.vilhelmina.com under rubriken Aktuellt. Det finns alla möjligheter för medlemmarna att komma in med synpunkter, ändringar och tillägg innan och på årsmötet. Verksamhetsberättelsen kommer också att läggas ut så snart den är färdig.

Carina Strömberg

Resa till Landsarkivet i Härnösand 29 – 30 mars

På programmet står en guidad tur bland 10 000 hyllmeter arkivhandlingar samt tid för egen forskning. Landsarkivet har kvällsöppet till kl 20.00 på tisdag kväll.

Egen forskning

För att nyttja tiden effektivt kan vi i förväg beställa fram det material vi är intresserade av. Landsarkivet har fastighetshandlingar för hela Sverige fr.o.m. 1933 och för sitt eget område

även längre tillbaka. Annat intressant material är flottningsföreningarnas arkiv, länsstyrelsens arkiv med nybyggesresolutioner, bouppteckningar, barnmorskedagböcker och provinsialläkarberättelser m.m.

Resa och övernattnig

Vi åker med buss om det blir tillräckligt många som anmäler sig, annars blir det bilar. Avresa kl 08.00 tisdag 29 mars från Vilhelmina, hemresa på eftermiddagen onsdag 30 mars från Härnösand. Vi övernattar på Härnösands folkhögskola eller något av de trevliga vandrarhusen som finns i Härnösand.

Kostnader

Lappmarkens släkt- och bygdeforskare betalar resan, oavsett om det blir buss eller samåkning i bilar. Varje deltagare står för sina egna kostnader för mat och övernattnig.

Upplysningar och anmälan

Mer information får du om du kontaktar Carina Strömberg, 0940/201 23 eller 070/648 25 17, e-post ordf.lsb@vilhelmina.com För bokning av guidning, övernattnig m.m. vill vi ha din anmälan senast den 15 mars 2011.

Rättelse

I nummer 4-2010 av Tjocka släkten publicerades en bild på Katarina Hansson från Kittelfjäll, vilken undertecknad hämtade från Sven Hanssons fotosamling i läns museets databas. Enligt Torsten Olofsson i Brännåker är det emellertid inte Katarina som är avbildad utan Hulda Kristina Norberg i Norrbäck, Bäcksjö. Att det är Hulda Kristina som är på fotot framgår av en kopia på en gammal födelsedagsannons (som Torsten sparar), där man firar den då blivande 90-åriga Hulda, och där bilden på födelsedagsbarnet är exakt densamma som bilden på Katarina i nummer 4 av Tjocka släkten. Nu undrar jag därför om det händelsevis finns någon föreningsmedlem som känner till om det finns någon bild av den "äkta" Katarina Hansson som vi skulle ta med i något av de kommande numren av Tjocka släkten?

Redaktören

Förfrågan om en sagofigur

Vilhelmina museum fick en förfrågan angående en sagofigur. Det är Alexandra Rindt i Gimo i Uppland som minns att hennes farmor Alva Andersson (född Stenbom) från Järvsjöby, brukade berätta en saga om en liten gubbe som hette Tom-Erik. När det blåste och stormade ute var det han som hoppade mellan träden och gjorde så att träden gungade. Enligt Alexandras pappa var Tom-Erik det ljud som blev i foderladorna när höet började tryta i dem om våren. Nu undrar Alexandra om detta sagoväsen är en lokal företeelse eller om han finns på flera håll i Sverige. Är det någon i föreningen som känner till denne sagofigur och kan berätta mera får ni gärna skriva till: laila.eliasson@vilhelmina.se

Kraftsamling kring boken om Doroteaborna

Alla vet vi hur mycket hjälp vi har haft av Karl Erik Gavelins sammanställningar av Åsele och Vilhelminaborna. Han gjorde ju ett beundransvärt arbete med detta och höll på med boken om Doroteaborna när han så hastigt gick bort. Det är många som har beklagat att det arbetet inte blev klart och materialet finns nu hos hans bror Michael. Föreningen har länge funderat på att försöka färdigställa materialet och göra det tillgängligt och nu har vi tagit tag i arbetet, men det kommer att ta tid. Vi träffas i tingshuset på torsdagar mellan ca 15.00-19.00 och går igenom byarna. För att försöka snabba på arbetet undrar vi om det finns någon som vill göra en insats? Kan du läsa mikrokort och följa familjebildning, är du välkommen att anmäla dig till Ingalena Marthin, tel 0940-20223 eller ingalenam@hotmail.com

Folket i Strömnäsgården

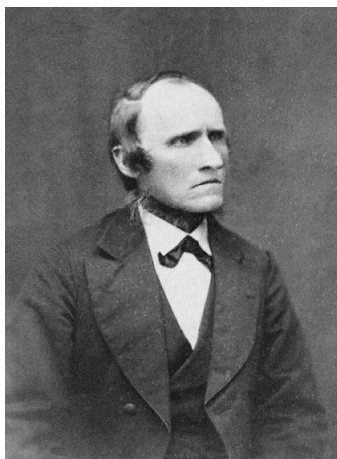
av Bernth Edman

”Han kom som ett yrväder en aprilafton och hade ett höganäskrus i en svängrem om halsen”, är August Strindbergs snabbpresentation av drängen Carlsson i inledningen av Hemsöborna. På liknande sätt presenterar Herman Grönlund huvudrollsinnehavaren, nybyggaren Edman i TV-serien Nybyggarland, när han i serien anländer till Vilhelmina. En av hans första repliker är: ”Jä het’ Edman å kom från Åsälä”. I verkligheten är han en av fyra bröder som med nybyggartankar sökt sig till Vilhelmina socken.

I nr 3/2010 av släkttidningen Tjocka Släkten berättar Laila Eliasson om de fyra bröderna Johannes, Daniel, Elias (1) och Samuel som blev bofasta i Strömnäs och om Strömnäsgården som de byggde. Eftersom de fyra och deras syskon blev anfäder till i stort sett alla inom regionen som idag ärvt namnet Edman eller som har en mamma som hetat Edman som ogift, kan det vara av intresse att presentera dessa fyra personer och deras bakgrund litet närmare.

De fyra bröderna kom närmast från Nordanås i Viska socken (Fredrika) inte långt från byn Granträsk i Lycksele. Till Nordanås hade deras pappa, Johan Eriksson Edman f. 1758 och deras mamma Maria Danielsdotter f. 1757 anlämt från byn Leding strax söder om Björna i Västernorrland. I Nordanås hade paret bosatt sig och skapat en familj med 10 barn, 6 pojkar och 4 flickor, födda mellan 1788 och 1802. Alla barnen överlevde småbarnsåren utom den yngsta flickan, Eva Brita, f. 1802 som dog redan 1803. Anfäderna till pappan i familjen var dennes far, Erik Månsson f. 1730, farfadern, Måns Johansson f. 1701 och hans farfarsfar, Johan Månsson f. 1680, alla bosatta i Leding. År 1680 är så långt bakåt i tiden som gamla kyrkböcker berättar, eftersom de började föras först under slutet av 1600-talet.

Varifrån kom då efternamnet Edman som dök upp i den här släkten med Johan Eriksson Edman född i Leding? Om detta ger inte kyrkböckerna besked, men det troliga är att någon av de tre sistnämnda anfäderna återupptagit sin hustrus eller sin mammas/mormors flicknamn – det var inte ett så ovanligt förfarande på den tiden. Frågan är då varifrån själva namnet Edman kommit? Att namnet Edman skulle vara ett vallonskt namn som har påståtts har inte kunnat påvisas. Däremot är det bevisat att Per Brahes slottsfogde på Visingsborg, Erik Svensson, antog namnet Edman efter gården Edh på norra Visingsö vilken han köpt 1646. Om det är denne man som gett upphov till släktnamnet Edman för bl.a. nordanåsfamiljen är däremot oklart.

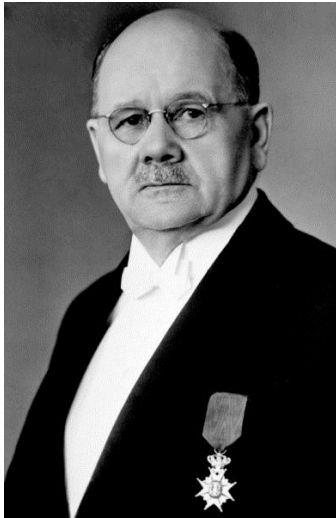

Olof Daniel Edman
© Fotoarkivet, Vilhelmina kommun

Åter till de fyra bröderna som kom till Vilhelmina socken. Nummer två i den 10-hövdade barnaskaran, Johannes f. 1788, slog sig ner i Dojnan (Dojnsjö) som backstugusittare (dagsverkare utan jord) och fick 7 barn. Nummer fyra bland de 10 nordanåsbarnen, Daniel f. 1790, fick köpa ”Gamm-Kristians” nybygge i Granliden 1829-1830, eftersom denne fått för sig att det fanns vittor där. Två pojkar och fem döttrar såg dagens ljus i Daniels familj, som senare flyttade till Lövnäs.

Daniels äldste son, Elias Danielsson Edman, hade håg för handel. Hans andre son, Olof Daniel, blev Vilhelminas förste folkskollärare och hans son, August Edman f. 1862, gifte sig med bonddottern Lovisa Danielsdotter f. 1860 i Dorotea och blev affärsinnehavare i Vilhelmina. Han dog redan som 40-åring och

hans äldsta dotter Sirena fick klara affären ensam från 21 årsåldern – mor Lovisa hade ju småbarnen att sköta. Augusts syster, Minna, levde också i Vilhelmina och försörjde sig som sömmerska.

John A. Nilsson © Fotoarkivet,
Vilhelmina kommun

Sirena gifte sig 1905 med John August Nilsson, som övertog affären efter Sirenas död 1915. På affärsskylten kom det därför under många år framöver stå: Aug. Edmans eftr. John A. Nilsson. John gifte om sig med sin ungdomskärlek Signe Backlund och fick ytterligare tre barn – den äldsta var vilhelminaprofilen Stina gift med bankkamrer Martin Backman.

Fortsättningsvis kommer intresset här att kretsa kring de två yngsta bröderna som kom från Nordanås, Elias (1) f. 1798 och Samuel f. 1800, nummer 8 och 9 i nordanåsfamiljen. Samuel hade ju fått överta både Jöns Danielssons hemman och gård uppe på höjden i Strömnäs och dessutom hans dotter Sara. Med henne skulle han så småningom få två barn. Familjen flyttade senare till Lomsjö i Åsele och blev anfäder till den Edmanska grenen där.

Elias (1), som fick den andra delen av hemmanet och en annan dotter, Anna Brita, skulle dock bli tvungen att bygga ett nytt hus åt sin familj – det som idag kallas ”Strömnäsgården”. Motprestationen till hemmansövertagandet var att bröderna solidariskt skulle ansvara för ”förgångsfolkets” d.v.s. svärföräldrarnas behov av mat, kläder, husrum och värme under deras ålderdom.

Elias (1), som senare kom att ”kvacka” som byskomakare vid sidan om bondearbetet – med tveksamt resultat, fick hjälp av sin bror med att bygga Strömnäsgården och de tycks där ha visat så goda anlag att de senare ombads att delta i byggnationen av Fatmomakke kyrka 1833. Troligtvis byggdes huset för födorådstagarna och Strömnäsgården samtidigt. Förmånsstugan kom senare att kallas ”Katt-Lisas stuga” efter Elias (1) sondotter.

Fatmomakke kyrka. © Fotoarkivet, Vilhelmina kommun

Trots senare framgångar måste nog sägas att Elias (1) – min farfarsmorfar, fick en minst sagt olycklig start på sitt kommande liv i Strömnäs. Innan vi går in på detta måste kanske något sägas om de krav som ställdes på bl.a. nybyggare:

Indelningsverket som införts 1683 gällde inte Lappmarken. Som nybyggare i Lappmarken kunde man få mellan 15-21 års skattefrihet och befrielse från militärtjänst. Övningarna för Västerbottens regemente startade årsvis i mitten av juni och förlängdes efterhand att omfatta 90 dagar under 1890-talet. Först 1901 infördes allmän värnplikt, men dessförinnan kunde en rote ta ut en soldat utanför roten på ganska tvivelaktiga grunder – ibland med alkohol och tvång som medel. Under 1800-talet skedde sedan årliga mönstringar via kyrkans bokföring följt av utskrivningar som först bara var aktuellt för 21-25-åringarna. Väl uttagen avkrävdes man att delta i militärövningar, för vår landsända på Gumboda Hed nära Robertsfors. Minnet av den ryska invasionen 1809 och slagen vid Sävar och Ratan satt länge kvar bland folket vid västerbottenskusten och gav övningarna för lång tid en känsla av ”skarpt läge”. För de nya, yngre strömnäsborna, som inte räknades som nybyggare, eftersom de inte tagit upp något nybygge utan köpt sina hemman, innebar övningarna en natt promenad från Strömnäs till Gumboda Hed på ca 30 mil enkel väg för att delta i sommarövningarna.

Våren 1820 var det dags för militärövning för Elias (1). När han nått Lycksele gjorde han som övriga som var på färd mot kusten: Han följde Umeälvens västra strand (”hänsia”=hitsidan) förbi nuvarande lasarett ett gott stycke nerför älven till färjan vid Tannsele. Enligt gudasagan om själens vandring till dödsriket med en färjetur över glömskans flod, Styx, ledd av färjekarlen Karon, hade man i Lycksele döpt sin färjkarl till Karon och hans färjeställe till Karonsbo – som stället kallas än i dag. Ett stycke längre ner efter Umeälven låg ett gästgiveri i Tuggensele där resande kunde ta in över natten. Så gjorde även Elias. Där arbetade pigan Anna Maria Persdotter f. 1794-03-20 och som du kanske redan hunnit ana skulle något hända mellan dem – för att låna ett kungligt uttryck: Det sa ”klick”!

När Elias så kom tillbaka i augusti 1820 fanns Anna Maria kvar på gästgiveriet, som idag heter Tuggengården – en motsvarighet till Ricklundsgården i Vilhelmina kommun. Den här gången måste det ha sagt mer än ”klick” för den 15 maj 1821 nedkom Anna Maria med ett välskapt gossebarn som döptes till Elias Gotthard Edman. Eftersom hans biologiska pappa officiellt uppgavs i kyrkboken får vi ta för givet att pappan även berättat allt för Anna Brita i Strömnäs så deras bröllop kunde gå av stapeln midsommartid 1821 som planerat. Oavsett känslor vilade ju Elias (1) framtid i Strömnäs helt på giftermålet med Anna Brita så valet torde ha varit tvingande ”enkelt” för honom.

*Interiör från Tuggengården.
Den ägs idag av Lycksele
kommun, men drivs ideellt av
Sällskapet Olle Blombergs
Vänner.*

Den 19 juni 1822 föddes parets första gemensamma barn, "vidfärningen" Johan "Janne". Mellan åren 1822-1844 föddes deras nio barn i Strömnäsgården: Det var Sara Maria f. 1823 (barn nr 2), Elias (2) f. 1826-05-01 (barn nr 3), som senare övertog hemmanet, när det blev dags för hans far Elias (1) och hans hustru att flytta in i förmånsstugan på gården. Gården övertogs senare av Elias (2) äldste son, som också hette Elias (3).

Som tidigare nämnts "rymde" den förstfödde Janne och hans yngre bror Jöns Magnus f. 1828-10-17 (nr 4 i barnaskaran) i unga år och båda dog utomlands. Vad rymde de ifrån kan man fråga sig? Det är inte uteslutet att det var militärövningarna på Gumboda Hed – rykten om dessa övningar uppgavs ju även senare som en emigrationsorsak, men för dessa två var nog rymningsmotivet även blandat med äventyrlust. Som nummer fem i Elias (1) barnaskara kom min farfar, Anna Agata Eliedotter f. 1831-01-23. De fyra yngsta av Elias (1) barn var: Brita Erika f. 1834, Jonas f. 1837, Lisa Karolina f. 1840 och Lovisa Magdalena f. 1844, alla med efternamnet Ersson/Ersdotter/Eliedotter Edman.

Elias (1) hustru, Anna Brita Jönsdotter Edman, dog redan 1849. Det var ett svårt slag för Elias och hans stora barnaskara. Den yngsta, Lovisa Magdalena var bara 5 år, de övriga var 9 år, 13 år, 15 år, Anna Agata 18 år o s v. Dessbättre kunde den nu 51-årige Elias (1) hitta en ny hustru i Sigrid Kristoffersdotter f. 1806 i Vilhelmina och hans andra bröllop stod 1852. De fick inga barn tillsammans och deras gemensamma tid blev bara 11 år, eftersom Sigrid drunknade 1863. Nu var ju visserligen barnen vuxna och en del utflugna ur boet, men tiden i gårdens förmånsstuga blev ändå lång utan sällskap för Elias (1).

Än en gång gav sig den nu 65-årige Elias (1) ut på friarstråt och hans håg stod snart till den yngre Katarina Persdotter född i Staburnäs, så bröllop kunde stå år 1867 – det tredje för Elias (1).

Hur gick det då med "oäktingen" Elias Gotthard Edman? Jo, hans mamma gifte sig redan 1822-11-03 med David Persson från Långbäcken i Åsele (sedan han varit på militärövning?). De slog sig ner i byn Granträsk dit de även tog med Elias Gotthard. Han fick fem halvsyskon som kom till världen mellan åren 1826 och 1836.

Som tidigare nämnts var min farfar, Anna Agata f. 1831-01-23, dotter till Elias (1) Johansson Edman i Strömnäsgården. Hon gifte sig med Pål Eriksson f. 1824-08-04 i Nästansjö, där de också bosatte sig. De fick två barn : Elias f. 1852-12-16, min farfar och Jonas Erik f. 1856-08-14, som senare övertog hemgården i Nästansjö.

Farfar, Elias Pålsson Edman, återupptog sin mors flicknamn Edman. Han gifte sig med Tekla Johanna Carlsdotter Nordwall f. 1848-07-01 från Nästansjö.

Hennes pappa, Carl-Fredrik Carlsson Nordwall f. 1812 i Sullerud i Värmland senare nästansjöbo, påstås vara resultatet av Karl XIV Johans snedsteg som "sålts" till ett barnhus i Stockholm. Kungens franska fru, Desiree – Napoleons tidigare fästmö, hade flyttat tillbaka till Frankrike eftersom hon inte stått ut med det svenska klimatet. Vår nya bernadottska kung levde därför ungarliv i Sverige - med en del "romanser" som följd.

Paret Tekla Johanna och Elias Paulsson (Pålsson) Edman köpte i maj 1882 Mikael Mattssons nybygge om 1/12 Mantal (mantal = mått på avkastningsförmåga senare skatteunderlag) i Heligfjäll Nr 1 för 700 kronor och kom därigenom att bli grundaren av grenen Edman i Heligfjäll. Elias hade börjat arbeta om skräddare under tiden i Nästansjö, men nu blev han

*Tekla Johanna och Elias
Paulsson Edman Foto: (Atelje)
Hulda Rådström, Åsele*

bonde på det inte färdigställda nybygget. I köpet ingick dessutom att svara för födorådsförmånerna för Karolina Ersdotter och Kajsa Erika Mattsdotter.

Teklas och Elias äldsta barn, Evelina f. 1878-07-03, hade fötts i Nästansjö medan alla övriga barn, Thilda f. 1883. Lovisa f.1885, Elin f. 1887 och till sist min pappa, Elis Edman f. 1891-12-26, blev födda i Heligfjäll.

År 1905 delades hemmanet mellan äldsta barnet, Evelina och hennes man Jonas Nilsson och enda sonen Elis, som skulle överta hemgården och stå för födorådet för sina föräldrar.

Han gifte sig med Agnes Jonsson f. 1903-08-31 från Kittelfjäll/Dikanäs och de fick fem barn mellan åren 1924 och 1936 där jag var yngst i barnaskaran. Idag finns inga ättlingar kvar i Heligfjäll efter Elias (1) Johansson Edman och hans dotter Anna Agata.

Agatas förste man i Nästansjö, Pål Eriksson, blev inte gammal. Han dog redan som 32-åring 1856-09-07, när hans äldsta son, min farfar, bara var två år gammal. Hon och de två barnen bodde kvar i Nästansjö och där hittade hon så småningom en ny make: Karl Fredrik Natanaelsson f. 1826. Bröllopet stod 1861-12-01 och de fick tre barn tillsammans: Karl Ludvig f. 1862, Antonia Akvelina f. 1864 och Erik Johan Fritjoff f. 1869. Själv dog Anna Agata 1910-03-17 i Nästansjö. Om det idag finns kvar någon av hennes ättlingar i Nästansjö är oklart.

*Förmånsstugan för Elias Paulsson
och hans Tekla finns kvar än idag i
Heligfjäll.*

(Källor: Kyrkböcker, köpehandlingar, Sally Lindström: Minnen ur egen tid, O. P. Pettersson)

Nils Erikssons berättelse om barnmorskan Gustava Eriksson

När de första nybyggarna kom upp till fjälltrakterna i början av 1800 – talet fick deras hustrur själva klara av sina födslar. Ibland fick gubben hjälpa till, men ofta tillkallades en grannkvinna, om nu någon sådan fanns i närheten. När jag föddes 1901, var det en grannkvinna, som hjälpte mor. Men mer än en gång fick kvinnan klara sig utan hjälp. Ganska typiskt för hur det var, innan någon barnmorska kom upp till Fatmomakketrakten är vad nybyggarkvinnan Olivia Tomasson i Brattås berättar:

”Jag har haft femton barn. Alla barnsängar utom två har jag klarat mig utan barnmorska.

Gubben och barnen har hjälpt mig en del gånger. Men tre gånger har jag varit alldeles ensam, då jag fått barn. Sällan har jag fått ligga en hel dag i barnsäng. När jag fått barnet på morgonen, så innan kvällen har jag varit uppe i arbete. Och det har inte gjort något. Jag är lika pigg nu, då jag snart är sextio år, som när jag var ung.”

Olivia Tomasson (född Kanon), i Brattås 1971. Foto: L. Sehlin.

© Fotoarkivet, Vilhelmina kommun

I en del fall blev det vissa gummor, som anlätades vid förlossningar. En sådan var Märta Abrahamsson, Bäsksjö, som sade, att hon varit med och hjälpt till vid trehundra förlossningar. Och vid alla hade det gått bra.

Fyra generationer: Mary Eriksson, Björn Eriksson, Märta Abrahamsson och Ludvig Forsberg.

Foto: Nils Eriksson. ©Vbm

Min mor berättar också om hur enkelt samerna betraktade en förlossning. Det hon här berättar om, hände sommaren 1901: En morgon, när jag höll på mjölka korna, kom lappflickan Sigrid till mig och sade: ”Mamma vill du ska komma till henne”. De hade sin kåta endast några hundra meter från mitt hem. ”Är det bråttomt?”. ”Nej, de tror jag inte”, svarade lappflickan. Därför mjölkade jag korna färdigt och släppte ut dem. Sedan gick jag till Pulpurs-kåtan. När jag kom dit, satt mor Lisa och höll på bränn kaffe (rostade kaffe i en kaffebrännare i elden i kåtans mitt). ”Du ville, att jag skulle komma hit”, sa jag. ”Ja, se du va jag ha fått”, sa hon och visade på en liten gosse, hon bäddat in i några renskinn.

Sådana var förhållandena uppe i Fatmomakke, när Gustava Holmgren från Stornäs år 1903 kom tillbaka från Stockholm, där hon utbildat sig till barnmorska. Hon var van vid trakten och

förhållandena där. Hon var nämligen född och uppväxt i trakten. Hennes föräldrar var nybyggaren Johan August Holmgren, Stornäs, och hans hustru Johanna, vilka båda prövat på att vara nybyggare på flera ställen.

Folkskollärare E. P.
Sundqvist.
© Vilhelmina museum

I slutet av 1800 – talet och början av 1900 – talet var det många unga kvinnor, som ville utbilda sig till barnmorskor. Folkskollärare E. P. Sundqvist, Skansholm, berättar i sina dagböcker om flera flickor, som kom till honom för att läsa, så att de skulle komma in vid barnmorskeanstalten i Stockholm.

Gustava Holmgren, som var född 1877, hade tydligen omkring sekelskiftet gripits av samma lust för utbildning till barnmorska. Vem som först väckt hennes intresse för detta yrke, har hon inte berättat men hon, liksom hennes föräldrar och syskon, var av ett intellektuellt och begåvat släkte, så någon svårighet var det inte för henne att klara av utbildningen.

År 1903 tog hon sin examen och blev genast anställd som barnmorska i Fatmomakke. Till en början bodde hon hos sina föräldrar i Stornäs. År 1905 ingick hon emellertid äktenskap med nybygggarsonen Kristoffer Eriksson från Lövberg.

De började ta upp ett nybygge i Stornäs, väster om byn, men marken var för dålig och utrymmet nedan för berget för litet, och därför köpte Kristoffer en del av min fars hemman (Erik Erikssons) i Lövberg. Där byggde han upp sin gård, där han och Gustava kom att bo hela sitt liv.

Redan nu bör påpekas att den plats där Gustava Eriksson kom att arbeta saknade telefon till 1916 och närmaste vägen var i Vilhelmina, dit det var 15 mil. Man kan därför utan överdrift påstå, att hon var helt isolerad från läkaren, som bodde i Vilhelmina. Hon måste i allt lita på sig själv.

Det dröjde inte länge, förrän befolkningen där i bygden lärt sig att gå till barnmorska så fort något hänt. Det var inte endast till barnsängskvinnorna hon blev kallad, utan så fort man råkat ut för en olycka, gick man till Gustava, eller också kallade man på henne.

En dag hade Erik Jonsson i Lövberg råkat hugga yxan in i låret och skadat de stora blodådrorna. Faran för förblödning var överhängande. Men tack vare kamratens sinnesnärvaro och att avståndet till barnmorska inte var så stort, lyckades han på skidor dra honom fram till Gustavas stuga. Raskt sydde hon ihop såret och efter ett par veckor var han frisk.

När en arm gått yr led, drog hon raskt den tillrätta. Ben och armbrott spjälkade hon och lagade till, så de växte ihop, och allt blev bra. Förlossningarna fick hon sköta om under de mest skiftande omständigheter. För henne fick inte ordet ”omöjligt” existera.

En vår blev hon kallad till en samekvinna, som låg i sin kåta i de översta björkarna på Burgfällets sluttning. Det rädde storm just då, och att ta sig fram dit över svag våris och blöt snö, var inte det lättaste. Men det var hon så van vid, så det fäste hon sig inte vid. Men under förlossningen i den trånga kåtan, där Gustava, som vanlig i sådana lokaler, fick stå på knäna och utföra allt arbete, tog en storm-il tag i kåtaduken och lyfte undan den, så att rök och aska från elden i kåtans mitt, omvärvde både barnaföderskan och barnmorskan. Samegubben fick

raskt ut och försöka få ordning på den fladdrande tältduken. Förlossningen avklarades och samekvinnan kunde med sitt nyfödda barn lämna kåtan tillsammans med sin man och flytta till den stabilare torvkåtan.

Som redan nämnts var kvinnorna i dessa trakter inte på något sätt pjoskiga och bortskämda. De hade ju varit vana att alltid klara sig själva, därför var de mycket tacksamma över att de nu hade fått en riktig barnmorska, som de kunde få hjälp av. Men en olägenhet var, att de blivande mödrarna ofta kallade på barnmorskan så sent, att hon icke hann fram i tid genom det väglösa landet, förrän barnet var fött. Men hennes hjälp uppskattades även vid sådana tillfällen, då hon på sakkunnigt sätt skötte om både barnet och modern.

Gustava Eriksson år 1939. Foto N. Eriksson. © Vbm

Gustava berättade, att hon blivit kallad till en samekvinna vid Ransaren. De två milen dit tog hela natten. Då hon kom fram, var barnet redan fött. Den ensamma modern hade knutit en stadig skinnrem om naveln och lagt barnet i en klåbb (samernas båtliknande vagg) med renhår, så att när Gustava tog upp barnet var det helt ludet som en renkalv.

Vid en förlossning i Marsliden på 1920 – talet var det särskilt svårt för henne. En hel vecka var hon hos modern och det såg ut som om barnet icke skulle komma. När hon närmare undersökte modern, upptäckte hon en stor svulst i livmodern, som hindrade barnets framfödande. Hon försökte då ringa doktor Bill i Vilhelmina för att be honom komma upp och hjälpa modern. Efter många fruktlösa försök fick hon äntligen kontakt med doktorn. Hon framlade nu för honom förhållandet med modern och bad honom komma upp. Men doktor Bill sade, att det var omöjligt för honom att genom det väglösa landet ta sig upp från Vilhelmina till Marsliden. Modern kunde dö under tiden. Han talade istället om för henne, hur hon skulle avlägsna svulsten.

Doktor Bill år 1917.

©Fotoarkivet, Vilhelmina kommun.

Nu fanns ingenting annat att göra för henne, än att i det överfulla nybyggarköket göra den anbefallda operationen. Med den för henne vanliga renligheten och noggrannheten gjorde hon ingreppet. Allt lyckades. Barnet framföddes oskadat. Modern blev frisk och fick inga sviter efter operationen.

Resorna till barnsängskvinnorna inom hennes stora och väglösa område var nästan alltid krävande och tidsödande. Under somrarna fick hon gå i det stiglösa landet ofta flera mil, innan hon kom fram. Under vintern fick hon ofta åka skidor, då hästen inte kunde ta sig fram.

En sommar blev hon kallad till en samekvinna, som låg i sin kåta i närheten av Tjokkola fjällstuga mitt inne bland fjällen inte långt från norska gränsen. Trots att Gustava Eriksson var

lätt och spänstig tog promenaden dit mer än ett dygn. Men hon kom ändå till den väntande kvinnan i tid.

En höst skulle hon upp till en kvinna i Ransarn. När hon kom till Gikasjön hade den nyss frusit. Mannen, Herman Hansson, som skjutsade henne, ville köra efter den nyfrusna sjön. När Gustava trodde, att sjön inte skulle bära, sade Herman, att han hade en så snabb häst, så det skulle nog gå bra. Han skulle springa så fort, att släden skulle inte hinna sjunka. Så körde han ut på sjön, där hästen fick springa allt vad han orkade. När Gustava tittade efter där släden gått fram, såg hon att isen spruckit och böjt sig, så att en sträng av vatten kommit på isen där släden gått fram. Men allt gick väl och hon kom lyckligt fram.

När hon en höst hade varit till Saxnäs på förrättning, frös Kultsjön medan hon var där. En same skulle följa henne till Stornäs. Hon lånade sig ett par skidor, så hon skulle kunna åka på den svaga isen. Samen, som hade sitt vargspjut med sig, skulle åka före och pröva isen. Han åkte också mycket riktigt först, men då Gustava såg, att han inte en enda gång prövade isen, frågade hon varför han aldrig kände efter om isen var tillräckligt stark, sade sammen, att han med ögonen såg var isen var tillräckligt stark, och så fortsatte han att åka på den svaga isen. De kom också lyckligt fram till Stornäs. Men där hade en man gått ned på den svaga isen strax innan de kom fram. Men han hade lyckats rädda sig.

Gustava Eriksson gjorde nog sin största bragd den 15 augusti 1915 då en sinnessjuk norsk same med kniv dödade min far och folkskollärare Gustav Gudmundsson från Dalarna, samt tilldelade min broder Frans sju knivhugg, varav ett gick tvärs över halsen, ett över pannan och längs näsans ena sida så att ett öga skadades, och ett genom bröstkorven mot hjärtat varvid ena lungan skadades. Högra handen klövs. Ett knivhugg gick från axeln och ned efter armen. Dessutom hade han två knivhugg i ryggen. Detta skedde vid elvatiden på kvällen. Min far hade fått 27 knivhugg och dog genast. Gudmundsson hade fått ett hugg, som gått till hjärtat, så att han också dog genast. Min syster, Anna, kom springande till Gustava Eriksson, där jag också då var lilldräng, vilken då bodde på en gård längst öst i byn. Avståndet dit var ungefär två kilometer. Min farbror Kristoffer Eriksson och Gustava skyndade sig genast till mitt hem för att se hur det stod till där. Under hela natten arbetade hon med att sy ihop min broders alla sår. Då fanns ingen telefon till Lövberg, så man kunde ringa efter doktorn. En same sändes ned till Vilhelmina för att tala om vad som hänt. Han sprang efter fjällen i ett sträck de 15 mil till Vilhelmina. Men först tre dygn efter händelsen, kom doktorn fram till Lövberg. Doktor Bill beordrade att min broder skulle fraktas till närmaste sjukstuga i Åsele, dit det var 22 mil, varav de 15 första milerna var väglöst land.

Det tog en vecka, innan de hunnit bära honom mellan sjöarna och ro honom efter dessa, samt köra honom de sju milerna från Vilhelmina till Åsele. På sjukstugan kunde läkaren konstatera att kniven, som skurit upp bröstet och skadat lungorna, varit endast millimeter från hjärtat. Men alla sår var så väl sydda och behandlade, att han icke behövde göra något åt dem. Efter sex veckors vistelse vid sjukstugan fick han komma hem och blev sedan helt återställd och fullt frisk.

Detta om något visar, att ödemarksbarnmorskan helt enkelt utfört en otrolig prestation med de enkla resurser hon hade. Allt, vad hon hade i utrustning, förvarade hon i sin lilla svarta handväska, som hon alltid hade med sig.

Att Gustava Eriksson lyckades så bra vid de många och svåra ingreppen berodde nog främst på, att hon alltid iakttog synnerligen stor renlighet och utförde all sårbehandling med största

noggrannhet. År 1933 erhöill hon patriotiska sällskapetets medalj för vit och renlighet i rikets tjänst. År 1935 avgick hon med pension efter 32 års tjänst. Gustava Eriksson hade åtta barn, vilka alla levde till myndig ålder. Vid sidan av sin tjänst deltog hon i skötseln av jordbruket och ladugården.

Under den tid jag var lilldräng där (1914-1915), kunde jag konstatera hur intresserad hon var av att fiska. Trots att hon var späd och finlemmad, var hon ovanligt seg och stark. Många gånger drog hon noten tillsammans med sin man, Kristoffer, som var stor och stark. Notdragning är ju ett mycket tungt arbete och det är inte många kvinnor, som orkar med detta arbete. Ofta var hon ute på Kultsjön och fiskade med utter och drag. Detta arbete fortsatte hon med även efter pensioneringen.

Hon älskade också att ensam ströva omkring i skogarna och plocka bär. Gustava Eriksson var en mycket hjälpsam och god människa, som offrade sig helt för att hjälpa sina medmänniskor på alla sätt.

Renskrift gjord av Ann-Marie Lindqvist, Västerås

Barnmorskedagböcker

Redan 1723 beslutade riksdagen att införa en sexveckors utbildning för barnmorskor. 1757 bestämdes att varje socken och stad skulle ha en eller flera barnmorskor, men i Västerbotten fanns det på 1770-talet bara tre barnmorskor i hela länet, som då bestod av Norrbotten och Västerbotten.

Från 1819 skulle bara utbildade barnmorskor anställas, men det dröjde ända in på slutet av 1800-talet innan det fanns utbildade barnmorskor i de större byarna i Västerbotten. En examinerad barnmorska kunde som påbyggnad genomgå en kurs i ”den instrumentala förlossningskonsten”. I början av 1900-talet fanns 2 831 examinerade barnmorskor i hela landet. Huvudmannaskapet för barnmorskorna övertogs av landstingen fr.o.m. 1920. Utbildningen på två terminer fanns länge endast i Stockholm, Göteborg och Lund. Norrland fick sin första barnmorskeutbildning i Sundsvall först 1979.

Barnmorskorna förde barnmorskedagböcker över alla förlossningar, enligt bestämmelser i Medicinalstyrelsens cirkulär från 13 juni 1881. I dagböckerna kan man finna uppgifter om kvinnans ålder, hur många barn hon fött och hur förlossningen var. Det finns också uppgifter om barnets vikt, längd och födelsetidpunkt. Dagböckerna som fördes mellan år 1881 – 1955 finns arkiverade i provinsialläkararkiven som förvaras på landsarkiven. Tyvärr är barnmorskedagböckerna väldigt ojämnt bevarade, de kan ha förstörts eller har inte alltid lämnats in för arkivering.

För den som vill läsa mer finns boken *Jordemor: Barnmorskor och barnaföderskor i Sverige* av P Höjeberg.

Carina Strömberg

Lappmarkens släkt- och bygdeforskare

Postgiro: 86 48 93-3

Medlemsavgift: 120 kr, familjemedlem 60 kr

Hemsida: www.lsb.vilhelmina.com

E-post: lappmarkenssbf@vilhelmina.com

E-post till redaktör: laila.eliasson@vilhelmina.se